

УДК 304.4:[061.1ЄС:](477)
ORCID 0000-0003-2588-0991

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ГРАНТОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПІДТРИМКИ КУЛЬТУРИ У СВІТЛІ ІНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Гончаренко

Надія Кузьмівна

молодший науковий співробітник
Інституту культурології
Національної академії
мистецтв України

Гончаренко

Надежда Кузьминична

младший научный сотрудник
Института культурологии
Национальной академии
искусств Украины

Nadia Honcharenko

Junior research fellow,
Institute for cultural research
of the National Academy of Arts
of Ukraine

***Анотація.** У статті проаналізований досвід використання інструментів конкурсної грантової підтримки культурно-мистецьких проектів у Польщі: розглянуті програми грантового фінансування, пріоритети, особливості дії відповідних інституцій, джерела наповнення фондів, за рахунок яких здійснюється фінансова підтримка культурно-мистецьких проектів.*

У світлі євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, оглянуті спроби запровадження аналогічних інструментів, зокрема, створення та розгортання діяльності Українського культурного Фонду — національної інституції, покликаної втілити засади проектно-орієнтованої, конкурсної підтримки культурного розвитку.

***Ключові слова:** культурна політика, інституційна реформа, Український культурний фонд, європейська інтеграція, фінансування культури, конкурсний грант, культурно-мистецький проект.*

В Україні впродовж багатьох років не вщухають дискусії про осучаснення, реформування державної культурної політики, зокрема, про створення гнучких і дієвих інструментів фінансової підтримки культурно-мистецької діяльності.

Для ефективного реформування культурної сфери варто вивчати й застосовувати досвід Польщі — країни, що мала подібну структуру організації соціально-економічного й культурного життя. Тож метою цієї статті є огляд функціонування інституцій, що фінансують культурну діяльність, та джерела наповнення фондів, за рахунок яких здійснюється фінансова підтримка культурно-мистецьких проектів. Завданням статті є порівняння українського досвіду реформування культурної сфери та створення нових інституцій (включно із розгортанням діяльності Українського культурного Фонду) із польським досвідом.

Передовсім слід зауважити, що успадковані від СРСР підходи планової економіки до фінансування культури виявилися неефективними в нових суспільних та економічних обставинах політичної свободи та ринкової економіки, а інерційність державних інституцій стала перешкодою для швидких змін.

Попри істотні зміни, що відбулися впродовж останніх 27 років, у сфері культури загалом та в культурній політиці зокрема, залишається низка невирішених проблем, пов'язаних із підходами до механізмів фінансування культурної діяльності, підтримки недержавних інституцій культури та самоорганізаційних культурних ініціатив громадськості.

Серед найвагоміших проблем: зосередження бюджетного фінансування в державно-комунальному секторі, з якого впливає фактична нерівноправність державних і недержавних культурних організацій; нерозвиненість і слабе використання грантових конкурсів для підтримки культур і мистецтва. Основними причинами, через які ці проблеми залишаються невирішеними є успадковане з часів СРСР підозріливе ставлення до “недержавного” сектора культури, небажання ділитися бюджетними коштами “з ким попало” (адже їх ледь вистачає на забезпечення потреб державних інституцій), настанова, що найкращі, варті фінансування мистецькі сили зосереджені в державних колективах, зловживання та брак якісного контролю й оцінювання результатів проєктів у чинних грантових програмах.

Ці проблеми, серед іншого, були окреслені й проаналізовані в перших концептуальних документах, спрямованих на розроблення новітніх засад культурної політики в Україні. Ще в січні 1995 року радники міністра культури І. Дзюби О. Гриценко та М. Стріха оприлюднили проєкт “Основних положень Концепції державної культурної політики України”, у якому констатувалося: “Слід розпочинати процес реформування культурної сфери, який має включати: ...реорганізацію державних та регіональних інституцій, які донині “керували культурою”, аби спрямувати їхню діяльність на рейки підтримки культури як такої; ...максимальне заохочення виникненню й зміцненню мережі недержавних, незалежних культурно-мистецьких організацій, які забезпечуватимуть здоровий розвиток культури через багатоманіття творчих, господарчих, правових форм існування, множинність каналів її підтримки суспільством і державою” [3].

Унаслідок тривалих дискусій у 2005 році прийнято Закон України “Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005–2007 роки”. У “Концепції” серед цілей та пріоритетних завдань культурної політики фігурували й такі: “3) зміна методів управління у галузі культури, зокрема переорієнтація органів державної влади та місцевого самоврядування з виконання певних функцій на досягнення поставлених цілей... 4) створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку” [5].

Однак чекати на створення нових інституцій та запровадження множинних каналів фінансування культури довелося довго.

У 2007 році необхідність реформування системи державної культурної політики та запровадження нових підходів до управління культурною галуззю та фінансування культури констатували й експерти Ради Європи: “Основна проблема національної культурної політики в Україні — це успадкування моделей, інфраструктури, практик, які за часи незалежності зазнали певних реформ та змін і дозволили трохи відійти від минулого, але які вже не відповідають призначенню в країні, яка модернізується і є частиною Європи” [8, 46].

Стрімкі суспільно-політичні зміни й у Європі, і в Україні, спонукають науковців, ведучи мову про європейський досвід культурної політики та підтримки культурного розвитку, не лише порівнювати вітчизняні реформістські зусилля з європейським, зокрема польським, досвідом та побудованими на його основі “рецептами”, а й оцінювати наскільки вони адекватні для сучасної України та її культури.

Польський досвід у реформуванні сфери культури привертав до себе увагу українських аналітиків [1; 2; 4; 7], але розгляд питань інституційного забезпечення нових механізмів фінансування культури був радше винятком [15].

Реформування системи державної (публічної) підтримки культури в Польщі розпочалося ще в 1990-і роки [16; 18]. Реформи охоплювали децентралізацію управління та фінансування закладів культури, впровадження ринкових засад в окремі галузі культури (кіно, книговидавництво, аудіо-, відеоіндустрія); створення нових культурних інституцій, що мали здійснювати по-новому культурну політику в окремих галузях, як-от: Інститут книжки, Польський Інститут кіномистецтва та інші [17].

У його сучасному вигляді Міністерство культури і національної спадщини (МКіНС) Республіки Польща є наслідком реорганізації системи вищих органів виконавчої влади, що відбувалася у 2010 році. Раніше, упродовж 1990-х та 2000-х років, Міністерство кілька разів міняло свою назву та сферу компетенції [10].

Сьогодні Міністерство культури і національної спадщини Польщі у своїй діяльності, підтримувальній та регуляторній, охоплює такі галузі: усі види культури і мистецтва, кінематографія, національна спадщина, популяризація польської культури за кордоном (спільно зі структурами МЗС), підтримка й популяризація польської мови, культурно-

мистецька освіта, ЗМІ (спільно з Національною Радою у справах Радіомовлення і Телебачення), а також здійснення деяких допомогівих операційних програм ЄС, що частково стосуються сфери культури та культурної спадщини (наприклад, програми “Інфраструктура і навколишнє середовище” та “Людський капітал”) [11].

Видатки на культуру з державного бюджету Польщі (через МКІНС) постійно збільшуються. У 2014 році на сферу культури було спрямовано 2,982 мільярди зл., з них понад 1,5 млрд. зл. — на “культуру, мистецтво і охорону культурної спадщини”, понад 1,3 млрд. — на “культурно-мистецьку освіту та естетичне виховання”, понад 80 млн. зл. складають адміністративні видатки та видатки на охорону. За підсумками 2017 року видатки на культуру становили вже 4,8 млрд. зл. [14].

Згідно зі ст. 12 “Закону про організацію і ведення культурної діяльності”, засновник закладу культури (для державних закладів — МКІНС) має забезпечувати фінансування, завдяки якому цей заклад провадить культурну діяльність, а також — для утримання об’єктів, у яких ця діяльність ведеться. Для закладів культури в Польщі запроваджене бюджетне фінансування двох типів: базова дотація (*dotacja podmiotowa*) на поточну статутну діяльність та цільова дотація (грант), за конкурсом чи без нього [14].

Окрім коштів державного бюджету, через МКІНС здійснюється фінансування конкурсних грантів з фондів Євросоюзу та Європейської Економічної Зони.

Зокрема, на проекти, що здійснюються за участі фондів ЄС, у 2014 році було залучено 457 млн. зл., з них 399 млн. — кошти ЄС, 58 млн. — кошти польського бюджету, у тому числі:

- за Операційною програмою “Інфраструктура і навколишнє середовище” — 320 млн.,
- за Операційною програмою “Людський капітал” — 0,3 млн.,
- фінансового механізму Європейської Економічної Зони — 105 млн.,
- норвезького фінансового механізму — 14 млн. злотих [21].

За останні роки обсяги фінансування за цими програмами суттєво збільшилися: за операційною програмою “Інфраструктура і навколишнє середовище” передбачено реалізацію “Плану діяльності культурної сфери на 2017–2018 рр.”, у якому з

загальної суми 5,7 млн. зл. кошти ЄС складають 4,8 млн. зл. Упродовж 2014–2020 рр. також діють нові програми, що уможливають отримання коштів для культурної сфери із фондів ЄС, наприклад програма Креативна Європа (де загальне фінансування європейських культурних проектів складає 1,46 млрд. євро).

Окрім базових дотацій, призначених для утримання закладів культури і мистецтва, близько 15% видатків Міністерства культури і національної спадщини Польщі становлять Програми Міністра культури і національної спадщини. Це — щорічні грантові програми, за якими на конкурсній основі надаються гранти для здійснення конкретних проектів у різних сферах культури, мистецтва, освітньої діяльності [20].

Щороку Міністр культури ініціює низку Програм Міністра на наступний рік, спрямованість яких відповідає пріоритетним напрямкам діяльності Міністерства. Кілька грантових конкурсів за окремими напрямами об’єднані кожною Програмою Міністра.

Скажімо, у 2015 році були започатковані 8 Програм Міністра: “Мистецькі події”; “Колекції”; “Промоція літератури і читання”; “Освіта”; “Обсерваторія культури”; “Культурна спадщина”; “Розвиток інфраструктури культури” [19]. А впродовж 2017 року, окрім тривання попередніх, діяли такі Програми Міністра: “Мистецькі події для дітей і молоді”, “Національні колекції сучасного мистецтва”, “Регіональні колекції сучасного мистецтва”, “Музейні колекції”, “Народна і традиційна культура”, “Промоція польської культури за кордоном”, “Інфраструктура мистецької освіти”. Загалом упродовж 2017 року було реалізовано 38 Програм Міністра на загальну суму понад 362,7 млн. зл. [20].

Самоорганізація культурних осередків та їхня співпраця з органами влади істотно впливає на розвиток культури. Скажімо, одним із пріоритетних напрямів співпраці є “Державно-громадське партнерство” — конкурс проектів, який адмініструє Інститут Книжки (державна інституція, підпорядкована Міністерству), а його бюджет складає щороку близько 1 млн. зл. Мета цього конкурсу — підтримка “активної суспільної ролі публічної бібліотеки як важливої інституції культури у місцевій громаді, посилення ролі публічної бібліотеки як об’єднувачого осередку в житті громади” [13]. Проекти, що подаються на фінансування в межах цього

го пріоритету, мають обов'язково охоплювати такі завдання: організація волонтерської діяльності на користь бібліотеки; проведення на базі бібліотеки впродовж року щонайменше 6 заходів, що активно залучають місцеву громаду; проведення одного заходу ("свято бібліотеки"), що популяризуватиме бібліотеку в місцевій громаді.

Кошти на фінансування грантових програм, а також деяких національних культурних інституцій у Польщі до 2015 року акумулювалися у двох фондах, що наповнювалися за рахунок цільових зборів: Фонду промоції творчості та Фонду промоції культури.

Заснований 1994 року Фонд промоції творчості наповнювався за рахунок збору від реалізації об'єктів авторського права, з яких не сплачуються роялті (видання літературної класики, мистецьких альбомів, музичних альбомів з творами класиків), у розмірі 5 % від виручки. Щорічні надходження до цього фонду склали близько 1 млн. зл.

Надання грантів та стипендій з Фонду промоції творчості відбувалося на підставі спільного рішення Міністра культури та Комісії з розгляду заявок на допомогу з Фонду промоції творчості. З акумульованих у цьому Фонді коштів надавалися гранти на видавничі проекти, а також — стипендії митцям та матеріальна допомога. Окрім того, цей фонд забезпечував грантову підтримку для дофінансування видань, повністю або частково покриваючи вартість видань, значущих для польської культури і науки (художні твори, мистецькі альбоми, мистецтвознавчі праці тощо), а також видань для людей з вадами зору.

Подавати заявки на видавничі гранти від Фонду промоції творчості могли неурядові та релігійні організації, видавництва, мистецькі ВНЗ. Стипендії для митців, які надавав Фонд промоції творчості уможлилювали реалізацію їхніх творчих задумів і призначалися за підсумками конкурсу за такими напрямками: "Література", "Образотворче мистецтво", "Музика", "Танець", "Театр", "Кінематографія", "Охорона пам'яток" "Народна творчість". Фонд промоції творчості надавав три типи стипендій: річні, піврічні та кварталні в розмірі 3 тис. зл. на місяць. Обсяг коштів, передбачених на виплату стипендій у 2014 році склав 324 тис. зл. Восени 2015 року Фонд промоції творчості було ліквідовано у зв'язку зі змінами законодавства щодо авторського права.

Тож від 2016 року основним джерелом коштів для фінансування культурних проектів є утворений 2005 року Фонд промоції культури. Основним джерелом наповнення цього цільового державного Фонду є збір з ведення азартних ігор (спортивного тоталізатора, лотерей), а основним розпорядником коштів Фонду — Міністр культури і національної спадщини.

Збір від оподаткування азартних ігор становить вагомий частку бюджету Міністерства культури: за 2003–2013 роки він склав 1,3 млрд. зл. Упродовж 2017 року з коштів Фонду профінансовано культурних проектів на 198,7 млн. зл. [22, 66].

Фонд спрямовує кошти на підтримку й польських, і міжнародних мистецьких акцій (фестивалів, конкурсів тощо); літературної творчості; видання малотиражних літературних та культурологічних; часописів; заходів з популяризації читання й польської мови; проектів з охорони культурної спадщини; проектів з поліпшення доступу до культурних послуг для осіб з інвалідністю; а також проектів, здійснюваних молодими митцями. У 2017 році найвагомим виявилось фінансування Програми Міністра "Охорона культурної спадщини" — 112,1 млн. зл., з них 111,3 млн. зл. надійшло з Фонду промоції культури [22, 64].

Істотною частку коштів Фонд промоції культури спрямовує на фінансування Польського Інституту кіномистецтва (у 2014 році — 7,7 млн. зл., у 2017 році — 6,1 млн. зл.) [22, 63].

Окрім Міністерства культури і національної спадщини, ще кілька державних культурних інституцій національного рівня надають значну грантову підтримку на здійснення культурно-мистецьких проектів, наприклад — Інститут Адама Міцкевича (IAM), що популяризує польську культуру за кордоном.

Зокрема, в 2011 році бюджет IAM був рекордно великим — 49,9 млн. злотих, з чого 18,4 млн. зл. було спрямовано на реалізацію культурно-мистецького складника програми головування Польщі в Євросоюзі; бюджет 2012 року склав 40,14 млн. зл., 2013 року — 42,75 млн. зл., а 2018 року — 35,47 млн. зл. [12].

Усе різноманіття форм та можливостей грантової підтримки в Польщі дозволяє практично кожному, хто активно працює в царині культури і мистецтва, знайти джерело фінансування та реалізувати свої творчі плани. Адже грантові механізми засто-

совуються до різних об'єктів підтримки (усіх видів мистецтв, бібліотечної справи, охорони пам'яток та музейної справи, культурних індустрій, культурно-мистецької освіти та професійної підготовки митців), а суб'єктами здійснення проектів можуть бути й провідні національні заклади культури, і провінційні осередки культури, і незалежні творчі колективи, й окремі митці.

Запровадити аналогічний сучасний механізм державної підтримки культури “європейського типу” мало на меті створення Українського культурного фонду (УКФ). Ця установа задумувалася як вітчизняний відповідник інституцій, що існують у багатьох країнах Європи, мають автономний статус (тип напівавтономної неурядової публічної інституції) й закріплені законом джерела фінансування (як-от: цільовий податок з реклами — в Угорщині, збір з азартних ігор — в Естонії тощо) та надають підтримку культурно-мистецьким проектам у формі конкурсних грантів.

Закон України № 1976-VIII “Про Український культурний фонд” [6] ухвалено 23 березня 2017 року. Однак створений згідно з цим законом УКФ мав бути не цілком схожий на європейські аналоги.

Стаття 1 визначала статус УКФ так: “Український культурний фонд є бюджетною установою, що виконує передбачені цим Законом спеціальні функції щодо сприяння національно-культурному розвитку України. Діяльність Українського культурного фонду спрямовується та координується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв” (тобто Мінкультури — Н.Г.).

У Статті 3 йдеться про завдання УКФ: “Основними завданнями Українського культурного фонду є:

- сприяння реалізації державної політики у сферах культури та мистецтв, розвитку сучасних напрямів культурної і мистецької діяльності, виробленню конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного (національного) культурного продукту;

- експертний відбір, фінансування та моніторинг виконання проектів, реалізація яких забезпечується за підтримки Українського культурного фонду” [6].

У цій Статті також визначено, що “пріоритетні напрями здійснення Українським культурним

фондом підтримки розвитку вітчизняної культури і мистецтв” визначаються ним “за погодженням центрального органу виконавчої влади...”

Стаття 5 визначає, що Міністерство культури призначає Голову Фонду, вибираючи його з-поміж трьох кандидатур, запропонованих Правлінням Фонду. В Законі сказано, що проекти для підтримки визначають експертні ради УКФ, але напрями цієї підтримки мають узгоджуватися з Міністерством культури.

Контроль роботи УКФ з боку держави забезпечується також способом формування його Наглядової ради. Відповідно до Статті 6, із 9 членів ради п'ятеро фактично призначаються виконавчою владою: “Наглядова рада Фонду складається з дев'яти осіб — двох осіб, визначених Президентом України, двох осіб, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, двох осіб — представників закладів культури, двох осіб — представників громадських об'єднань та Голови Фонду” [6].

Головним джерелом фінансування УКФ визначено кошти Державного бюджету, а не цільові надходження від якогось збору, акцизу чи лотереї. Відповідно до Статті 13 Закону: “Джерелами формування коштів Українського культурного фонду є: кошти державного бюджету; добровільні внески фізичних і юридичних осіб, у тому числі нерезидентів України; інші джерела, не заборонені законодавством...” [6].

Формування структури і колективу Фонду тривало протягом першої половини 2018 року. А вже на початку літа 2018 року Фонд оголосив перший конкурс культурно-мистецьких проектів, що мають бути реалізовані до кінця року, адже бюджетне фінансування і звітування в Україні прив'язане до річного циклу.

Беручи за взірць конкурсні процедури, що їх використовують аналогічні польські інституції, та діючи в рамках чинного законодавства, свою роботу УКФ розпочав з докладного інформування потенційних отримувачів грантів. 11 червня 2018 року в Музеї книги й друкарства відбулася презентація конкурсів культурно-мистецьких проектів, під час якої присутніх ознайомили з типами конкурсів, обсягами грантів, бюджетом, графіком проведення конкурсів у 2018 році, а також пояснили завдання й пріоритети конкурсів. Учасники презентації змогли

дізнатися про підходи до оцінювання проектних заявок та критерії призначення фінансування.

Учасники презентації отримали відповіді на запитання, хто може брати участь у конкурсах, які документи слід готувати для конкурсу, якою є процедура подання документів, які умови фінансування. На презентації також обговорювали питання про планування бюджету, про допустимі та недопустимі витрати упродовж реалізації проекту. Для конкурсу проектів 2018 року Фонд передбачив, що будь-який проект повинен відповідати одному з трьох типів: “індивідуальні проекти” (може мати лише одного заявника); “проекти національної співпраці” (один заявник і один партнер з різних областей України) — 80% фінансування від УКФ + 20 % співфінансування від виконавців; “проекти міжнародної співпраці” (передбачає заявника з України і одного партнера з-за кордону). Передбачалося, що лише проекти першого типу повністю (100%) фінансуватимуться Фондом; для проектів другого типу заявники мали знайти 20% коштів, а 80 % — мав надати УКФ; натомість для міжнародних проектів УКФ мав забезпечити 50% фінансування, інші 50 % — закордонні партнери [9].

Можливість стати учасниками конкурсу й отримати державне фінансування була надана: органам місцевого самоврядування; фізичним особам-підприємцям; юридичним особам усіх форм власності, що зареєстровані на території України не менше, ніж два роки до початку конкурсу; об'єднаним територіальним громадам, у тому числі новоствореним. Фонд визначив вісім секторів культури (візуальне мистецтво; аудіальне мистецтво; аудіовізуальне мистецтво; дизайн та мода; перформативне та сценічне мистецтво; культурна спадщина; література та видавнича справа; культурні та креативні індустрії) та дванадцять пріоритетних напрямів, у межах яких фінансуватимуться культурно-мистецькі проекти [9].

На початку серпня 2018 року Фонд оприлюднив кількість поданих заявок (загалом 716, з них індивідуальних проектів — 593, національного партнерства — 100, міжнародного партнерства — 23), а також інформацію про типи заявників, що подали свої проекти [9]. Цей перелік демонструє, що бажання реалізувати свої проекти в культурно-мистецькій сфері мають чимало різноманітних громадських організацій, закладів культури, мистецьких осередків, а також державних чи комунальних закладів

культури, яким недостатньо гарантованого бюджетного фінансування й вони готові змагатися за додаткові кошти: громадські об'єднання — 197; фізичні особи-підприємці — 134; комунальні організації — 113; товариства з обмеженою відповідальністю — 94; органи місцевого самоврядування — 64; державні установи — 47; благодійні організації — 39; приватні підприємства — 12; науково-дослідні інститути — 7; асоціації — 3; підприємства об'єднань громадян — 3; торговельно-промислові палати — 1; ОСББ — 1; профспілки — 1.

Технічний етап відбору (коректне заповнення) пройшли 522 проектні заявки. Наступним був етап змістовного оцінювання експертами Фонду за критеріями обґрунтованості, методології, належної кваліфікації виконавців. Загалом, за результатами конкурсу, УКФ оголосив переможців і відібрав для фінансування 298 проектів на загальну суму майже 149 млн. грн., з яких 241 індивідуальний проект (83 млн. грн), 42 проекти національного партнерства (46 млн. грн) та 15 проектів міжнародного партнерства (19 млн. грн) [9].

Найбільше переможців виявилось в секторі “аудіовізуальне мистецтво” — 77 проектів; друге місце (62) посіли проекти в секторі “культурна спадщина”; а третє (по 42) поділили між собою перформативне мистецтво і культурні індустрії. Найменше грантів здобули заявники в секторі “дизайн і мода” — лише 8 проектів. Золота середина — в секторах “література і видавнича справа” (30 проектів) та “візуальне мистецтво” (20 проектів). У секторі “аудіальне мистецтво” — 17 проектів-переможців [9].

Цікавим виявився розподіл переможців за пріоритетними напрямками: найбільшу кількість (67 грантів) здобули проекти, підтримані на етапі їх концептуалізації; друге місце (33 гранти) — “аналітична і дослідницька діяльність у сфері культури і мистецтв”; “впровадження інновацій і цифрових технологій у культурі” посіло третє місце (31 грант), а “підтримка розвитку молодих митців” — четверте (29 грантів). Найменше переможців виявилось за напрямками “забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України” (10 грантів) і “сприяння збереженню культурного розмаїття” (6 грантів). Заявники з Києва та Київської області здобули найбільше (130) грантів, а з Вінницької та Херсонської — найменше (7).

Деякі заявники брали участь у двох чи навіть трьох конкурсах (індивідуальному, національному партнерства й міжнародному) та отримали гранти на реалізацію двох проектів. Наприклад, приватне видавництво “Родовід” здобуло два гранти: на видавничий проект “Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодні” та міжнародний видавничо-виставковий проект “Теура. Софія Яблонська”. Державна установа (підпорядкована Міністерству культури) Український центр культурних досліджень теж отримала кошти на реалізацію двох проектів: “Джерелознавчі студії з історії культурної дипломатії України: Світовий тріумф “Щедрика” — 100 років культурної дипломатії України” та “Створення віртуального музею нематеріальної культурної спадщини України”. А громадська організація “Всеукраїнський демократичний форум” звернулася за підтримкою й здобула її для реалізації трьох проектів: підготовка сценарію художнього фільму “Вінценз”, зйомки фільму про Ольгерта Бочковського та розроблення концепції центру Станіслава Вінценза [9].

Отже, проведення Українським культурним фондом у 2018 році свого першого грантового конкурсу уможливило здійснення кількох сотень культурно-мистецьких проектів по всій Україні, а деяких — за кордоном; сприяло постановці нових опер і драматичних вистав, проведенню музичних фестивалів, художніх виставок, виданню книжок українських авторів та перекладів з інших мов, оцифруванню музейних колекцій, забезпеченню доступу вразливих груп населення до культурних надбань. Охопивши різні сфери культурного життя й різні типи заявників, конкурс УКФ продемонстрував великий суспільний запит на такого роду діяльність і форму державної підтримки культури, а також — готовність як державних і комунальних закладів культури, так і громадських осередків та окремих діячів культури й мистецтва до самоорганізації та змагання за кошти для втілення своїх ідей і проектів.

Якщо порівнювати перші результати діяльності УКФ з діяльністю аналогічних польських інституцій-грантодавців, можемо вказати на такі відмінності між ними. У Польщі накопичений значно більший досвід співпраці грантодавців із державними й недержавними організаціями, установами, громадськими культурними осередками,

що здобувають кошти для реалізації проектів на конкурсній основі. Там наявне законодавчо гарантоване, незалежне від щорічного бюджетного процесу, надходження коштів для наповнення фондів підтримки культури, з яких фінансуються проекти-переможці конкурсів, а також — стабільне призначення державою значних бюджетних коштів на потреби культурної сфери. Існує значна фінансова підтримка польських культурних проектів Європейським Союзом через програми “Інфраструктура і навколишнє середовище”, “Людський капітал”, “Креативна Європа”.

Натомість в Україні єдиним гарантованим джерелом фінансування, яким може оперувати УКФ, є кошти державного бюджету, оскільки не створено інституції, що акумулювала б надходження від азартних ігор тощо. Стосовно програм ЄС, то з 1 січня 2016 року українські заявники можуть брати участь у конкурсах програми “Креативна Європа”, але ця участь обмежується кількома напрямками: художній переклад, розвиток і поширення аудіовізуальних творів.

У Польщі з різними секторами культури працюють спеціалізовані інституції, як-от: Інститут книжки, Інститут Адама Міцкевича, Національний інститут Фредерика Шопена, Національний інститут спадщини, Національна Фільмотека, Інститут театру та інші — що дозволяє ефективніше працювати з фахівцями, визначати пріоритети, досягати якісних результатів. Натомість в Україні таких інституцій на разі лише дві — УКФ та Інститут книжки, але другий ще не розпочав грантові програми. Водночас нещодавно створений Український культурний Фонд, хоч і не має багаторічного досвіду функціонування, але, взявши за основу своєї діяльності конкурсні процедури, розроблені й випробувані європейськими колегами, доволі швидко й ефективно організував конкурси й допоміг реалізувати сотні культурно-мистецьких проектів, що охоплюють найрізноманітніші форми творчого самовираження. Отже, поступове запровадження позитивного європейського досвіду у фінансуванні культурної діяльності, удосконалення законодавчої бази, дозволить залучати до реалізації цікавих культурних проектів і державні, і недержавні культурні середовища, сприятиме ефективнішому витрачання бюджетних коштів.

Література / References:

1. Гриценко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. Київ: УЦКД, 2000. 228 с.
2. Гриценко О. А., Гончаренко Н. К., М'яжка С. А. Українська культура і європейська інтеграція. Збірник аналітичних матеріалів. Київ: УЦКД, 2007. 99 с.
3. Гриценко О. А., Стріха М. В. Основні положення Концепції державної культурної політики України (Проект). *Культура і життя*. 1995. 21 січня.
4. Груздова К. С. Про практику впровадження міжнародного досвіду в державне регулювання сфери культури в Україні на початку XXI століття. *Держава та регіони*. 2009. № 1. С. 52–54.
5. Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005–2007 роки. Закон України № 2460-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 16. С. 264.
6. Про Український культурний фонд. Закон України № 1976-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 19. С. 238.
7. Колесніченко-Братунь Н. Р. Реформування освіти та культури: досвід країн Центрально-Східної Європи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2003. № 9. С. 148–155.
8. Сандел Тері. Культурна політика України — оцінка міжнародних експертів. Київ: Британська Рада в Україні, 2007. 56 с.
9. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/> (дата звернення: 21.11.2018).
10. Culture and development. 20 years after the fall of communism in Europe. Ed. Robert Palmer, Jacek Purchla. Kraków, 2010. 208 p.
11. Departamenty i biura Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. URL: <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/departamenty-i-biura.php> (Last accessed: 15.11.2018).
12. Instytut Adama Mickiewicza. URL: <https://iam.pl/pl> (Last accessed: 15.11.2018).
13. Instytut Książki. Dotacje. URL: <https://instytutksiazki.pl/dotacje,3.html> (Last accessed: 16.11.2018).
14. Finansowanie i mecenat Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat.php> (Last accessed: 16.11.2018).
15. Grytsenko O. Culture Funding in Post-Communist Societies. The case of Ukraine; with Polish and Russian comparisons. URL: <http://www.policy.hu/grytsenko/researchpaper.html> (Last accessed: 15.11.2018).
16. Kultura Polska w dekadzie przemian. Red. naukowa Teresa Kostyrko, Marcin Czerwiński. Warszawa, Instytut Kultury. 1999. 368 s.
17. Mecenat pełnowymarowy. Polityka kulturalna państwa 2005-2007. Warszawa. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2007. 112 s.
18. Narodowe instytucje kultury w procesie transformacji. Na zamówienie Rady Europy. Oprac. Jan St. Wojciechowski. Warszawa, 1998. 19 p.
19. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2015. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat-programy-ministra/programy-mkidn-2015.php> (Last accessed: 17.11.2018).
20. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat-programy-ministra/programy-mkidn-2018.php> (Last accessed: 18.11.2018).
21. Środki europejskie. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/srodki-europejskie.php> (Last accessed: 18.11.2018).
22. Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2017 rok. URL: http://mkidn.gov.pl/media/docs/budzet/20180711Sprawozdanie_z_wykonania_budzetu_cz_24_i_dzialu_921_-_KiODN_za_2017r.pdf (Last accessed: 19.11.2018).
1. Grytsenko O. Kultura i władza. Teoriya i praktyka kulturnoyi polityky v suchasnomu sviti. Kyiv, UCKD, 2000. 228 p.
2. Grytsenko O., Honcharenko N., Myahka Ye. Ukrayinska kultura i yevropeyska integraciya. Zbirnyk analytychnykh materialiv. Kyiv, UCKD, 2007. 99 p.
3. Grytsenko O., Strikha M. Osnovni polozhennia Kontseptsiyi derzhavnoyi kulturnoyi polityky Ukrayiny (Proekt). *Kultura i zhyttia*. 1995. January 21.
4. Grudzova K. Pro praktyku vprovadzhenia mizhnarodnoho dosvidu v derzhavne rehuliuвання sfery kultury v Ukrayini na pochatku XXI stolittia. *Derzhava ta regiony*. 2009. 2009. № 1. P. 52–54.
5. Pro Kontseptsiyu derzhavnoyi polityky v haluzi kultury nf 2005-2007 roky. Zakon Ukrayiny № 2460-IV. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady*. 2005. № 16. P. 264.
6. Pro Ukrayinskyi kulturnyi fond. Zakon Ukrayiny № 1976-VIII. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady*. 2017. № 19. P. 238.
7. Kolesnichenko-Bratun N. Reformuvannya osvity ta kultury: dosvid krayin Tsentralno-Skhidnoyi Evropy. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny*. 2003. № 9. P. 148–155.
8. Sandell Terry. Kulturna polityka Ukrayiny — otsinka mizhnarodnykh ekspertiv. Kyiv, British Council in Ukraine, 2007. 56 p.
9. Ukrainian Cultural Foundation. URL: <https://ucf.in.ua/> (Last accessed: 21.11.2018).
10. Culture and development. 20 years after the fall of communism in Europe. Ed. Robert Palmer, Jacek Purchla. Kraków, 2010. 208 p.
11. Departamenty i biura Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. URL: <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/departamenty-i-biura.php> (Last accessed: 15.11.2018).
12. Instytut Adama Mickiewicza. URL: <https://iam.pl/pl> (Last accessed: 15.11.2018).
13. Instytut Książki. Dotacje. URL: <https://instytutksiazki.pl/dotacje,3.html> (Last accessed: 16.11.2018).
14. Finansowanie i mecenat Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat.php> (Last accessed: 16.11.2018).
15. Grytsenko O. Culture Funding in Post-Communist Societies. The case of Ukraine; with Polish and Russian comparisons. URL: <http://www.policy.hu/grytsenko/researchpaper.html> (Last accessed: 15.11.2018).
16. Kultura Polska w dekadzie przemian. Red. naukowa Teresa Kostyrko, Marcin Czerwiński. Warszawa, Instytut Kultury. 1999. 368 p.
17. Mecenat pełnowymarowy. Polityka kulturalna państwa 2005-2007. Warszawa. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2007. 112 p.
18. Narodowe instytucje kultury w procesie transformacji. Na zamówienie Rady Europy. Oprac. Jan St. Wojciechowski. Warszawa, 1998. 19 p.
19. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2015. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat-programy-ministra/programy-mkidn-2015.php> (Last accessed: 17.11.2018).
20. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat-programy-ministra/programy-mkidn-2018.php> (Last accessed: 18.11.2018).
21. Środki europejskie. URL: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/srodki-europejskie.php> (Last accessed: 18.11.2018).
22. Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2017 rok. URL: http://mkidn.gov.pl/media/docs/budzet/20180711Sprawozdanie_z_wykonania_budzetu_cz_24_i_dzialu_921_-_KiODN_za_2017r.pdf (Last accessed: 19.11.2018).

Гончаренко Надежда Кузьминична

Европейский опыт использования грантовых механизмов поддержки культуры в контексте институциональных реформ отрасли культуры в Украине

Аннотация. В статье проанализирован опыт использования инструментов конкурсной грантовой поддержки культурных и артистических проектов в Польше: рассмотрены программы грантового финансирования, приоритеты, специфика деятельности соответствующих институций, источники наполнения фондов, из которых осуществляется финансовая поддержка культурных проектов.

В контексте евроинтеграционных процессов, проходящих в Украине, рассмотрены попытки внедрения аналогичных инструментов, в частности, создание и разворачивание деятельности Украинского культурного фонда — национальной институции, призванной воплотить принципы проектно-ориентированной, конкурсной поддержки культурного развития.

Ключевые слова: культурная политика, институциональная реформа, Украинский культурный фонд, европейская интеграция, финансирование культуры, конкурсный грант, культурно-художественный проект.

Nadia Honcharenko

European Experience of the Use of Grant Competitions as a Means of Supporting Culture From the Perspective of Institutional Reforms in Ukraine's Cultural Sector

Summary. The article offers an overview of the use of such policy instruments as grant competitions for public support of cultural and artistic projects. The overview includes grant-giving programs of the Ministry of Culture and National Heritage of Poland, in particular, their priorities, the sources for funding cultural projects, and institutions operating the programs.

From the perspective of European integration chosen by Ukraine nowadays, the article also reviews the recent attempts to introduce similar institutions and grant-giving policy instruments in this country. In particular, recent establishment and early activities of Ukrainian Cultural Foundation, a national institution whose goal is to support cultural projects by organizing grant competitions, has been analysed. This Foundation adopted the schemes of grant competitions developed by many European countries, and successfully organized its first competition for cultural projects in the first year of the Foundation's existence. This made implementation of several hundreds of cultural and artistic projects possible, not only in Ukraine, but abroad as well. In particular, several new operatic and dramatic shows were put on stage, many artistic festivals and art exhibitions were supported, dozens of culture-related books were published, etc.

The competition embraced many fields of cultural and creative activities and demonstrated great demand in the society for this form of public support for culture. It has also shown the readiness of both the state and public and independent cultural actors to participate.

By comparing the first year experience of Ukrainian Cultural Foundation to the much richer experiences of its Polish counterparts, we can find out what the key differences are. First, Polish public grant-giving institutions have accumulated massive experience of co-operation between the state and independent cultural sector. Second, the main source of funding for public grant-giving institutions in Poland is secured by law as a special targeted levy (on gambling, tobacco etc.), while in Ukraine the amount of funds given to the Foundation is to be defined in the State Budget each year, which makes it more vulnerable. Third, there is a remarkable support from EU funds in Poland, in particular, for heritage and cultural infrastructure. Ukraine, on the other hand, only recently became eligible for participation in Creative Europe program. Finally, there are several public institutions offering grants for cultural projects in Poland (Polish Book Institute, the Film Institute, the Theatre Institute, Adam Mickiewicz Institute, National Heritage Institute, etc.) while in this country, Ukrainian Cultural Foundation is the only one that practically provides grants, not just promises to do so (Book Institute).

Key words: cultural policy, institutional reform, Ukrainian Cultural Foundation, European integration, culture funding, grant competition, cultural project, artistic project.